

HAJVIY HIKOYALARDA BADIY MAQSAD KATEGORIYASI

Abdullayeva Mushtariy Anvar qizi

Sharof Rashidov nomidagi

Samarqand davlat universiteti

Filologiya fakulteti, 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hajviy hikoyalar janrining asosiy xususiyatlari, maqsadi va badiiy-estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, satira va yumor elementlari orqali jamiyatdagi turli ijtimoiy illatlar, insoniy kamchiliklar haviy obrazlar vositasida qanday yoritilishi haqida fikr yuritiladi. Satira va yumorning o'zaro farqlari, ularning roli misollar orqali ochib beriladi. Maqolada hajviy hikoyalar orqali o'quvchining tafakkurini boyitish, tanqidiy fikrlashini rivojlantirish va badiiy-estetik didini shakllantirish imkoniyatlari haqida ham mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: hajv, yumor, satira, O'tkir Hoshimov, Aziz Nesin, Abdulla Qahhor, yumorist.

Hajviya – badiiy adabiyot turlaridan biri. Hajviy asarlar tanqidiy ruhda bo'ladi. O'tmishda Sharq xalqlari, shu jumladan, o'zbek adabiyotida, asosan, she'riyat va folklorda rivojlangan. Ularda jamiyat hayotning, shuningdek, ayrim guruh yoki shaxslarning aksariyat yomon tomonlari tasvirlanadi. Hajv turli janrlarda yozilishi mumkin. Masalan, "O'lik jonlar" (N.V.Gogol) hajviy roman shaklida, "Maysaraning ishi" (Hamza) hajviy pyesa, "Yovuz niyatli kishilar" (Chexov) hajviy hikoya, "Bizning mulohazalarimiz" (A.Qahhor) hajviy felyeton shaklida yozilgan.

Hajviy asar asosan ikki xil yo'nalishda bo'ladi: satira va yumor. Satira so'zi yunonchadan olingan bo'lib, komiklik turi, tasvir obyektni ayovsiz kulgi vositasi orqali anglash degani. U voqelikni badiiy aks ettirishning o'ziga xos uslubi bo'lib, unda jamiyatdagi bema'ni, asossiz, noto'g'ri hodisalar, illatlar fosh qilinadi. Voqealarning real ko'rinishini o'zgartirib, mubolag'a qilish, keskinlashtirish va shartlilikning boshqa ko'pgina turlari yordamida yaratilgan obraz orqali satirik obrazga "ishlov" beriladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning "Kalvak Mahzumning xotira daftaridan" va Fitratning "Qiyomat" asarlari satirik asarlar hisoblanadi.

Yumorda yengil tanqid, hazil ruhi yetakchilik qiladi. Shu xususiyati bilan u satiradan farq qiladi. Badiiy adabiyotga mansub bunday asarlarda yozuvchi ijtimoiy hayotdagi,

shaxsiy turmushdagi, xususan ayrim odamlardagi ba'zi nuqsonlar ustidan kulib, uni tanqid qiladi. Satirada yumor unsuri bo'lganidek, yumorda ham satiraning unsurlari bor. Yumorning yuksak ma'naviy ideali bilan hayotdagi kamchilik, nuqsonlar o'rtsidagi qarama-qarshilik to'qnashuvidan tug'iladi. Satirik hikoyaga Said Ahmadning "Qoplon" hikoyasini misol qilib olishimiz mumkin. "Qoplon" hikoyasi xushomad va manfaatkashlik bilan bog'liq illatlarni yuzaki va yorqin satirik usulda yoritgan hikoya. Hikoya ongimizga kuchli tazyiq o'tkazadi: insoniy haqiqat va chinakam hurmat so'zlardan emas, balki samimiylilik va maqbul insoniylikdan keladi. Hikoya so'ngida Tillayevning "Bu itni taniyman" degan gapi nafaqat it hayvonga, balki Qurbonboyga va uning kabi laganbardor, ikkiyuzlamachi insonlarga berilgan ramziy bahodir. U bu gap bilan manfaat uchun insoniy qadr-qimmatini sotadigan kishilarni fosh etadi.

Bundan tashqari, yumor asosi o'z tasvir predmetiga ko'ra do'stona, xayrixohlik ruhi, hazil bilan sug'orilgan bo'ladi. Satira va yumor alohida adabiy tus bo'lmasdan faqat tasvir etilayotgan predmetga muallifning munosabati bilan boshqa "jiddiy" adabiyotdan ajralib turadi. Shu sababli satira va yumor hamma adabiy turlar doirasida asoslangan bir bo'yoq berish bilan yangi janrlarni paydo qiladi. Bunga misol qilib O'tkir Hoshimovning "Osmondan tushgan pul" hikoyalar to'plamidan o'rin olgan "Ko'kyo'tal" hajviy hikoyasini olishimiz mumkin.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, hajviy hikoyalar badiiy adabiyotda jamiyat hayotidagi turli salbiy holatlarni ochib berish, insonning axloqiy-ma'naviy qiyofasini tanqidiy nuqtai nazardan yoritish imkonini beruvchi muhim janrdir. Satira va yumor vositalari bu janrning asosiy ifoda shakllari bo'lib, ular o'zaro farqli bo'lishiga qaramay, umumiy maqsad – ijtimoiy ongni uyg'otish, o'quvchini fikrlashga undash va uni tarbiyaviy jihatdan shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada hajviy hikoyalar nafaqat kulgi uyg'otish, balki chuqur ijtimoiy-estetik g'oyani ifodalash vositasi sifatida tahlil qilingan. Satiraning keskin, ochiq tanqidga asoslangan xarakteri bilan yumorning quvnoq, muloyim shakldagi hajviy yondashuvi orasidagi farqlar ochib berildi.

Shunday qilib, hajviy hikoyalar – o'z zamonasining ijtimoiy hayotini aks ettiruvchi, o'quvchini ham kuldiruvchi, ham o'yga soluvchi, ma'naviy-axloqiy g'oyalarni yetkazuvchi samarali badiiy vositadir. Ular orqali nafaqat muallifning hayotga munosabati, balki o'quvchining ongida yuzaga keladigan ijtimoiy tanqidiy yondashuv shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. I.Sulton. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Noshir, 2019, 336 bet.
2. H. Umurov. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi, 2004, 264 bet.
3. Manba: <https://interonconf.org>
4. O‘. Hoshimov. Hikoyalar to‘plami. – Toshkent: O‘qituvch, 218, 191 bet.
5. O‘. Hoshimov. Osmondan tushgan pul. – Toshkent: Nurli dunyo, 2024, 124 bet.